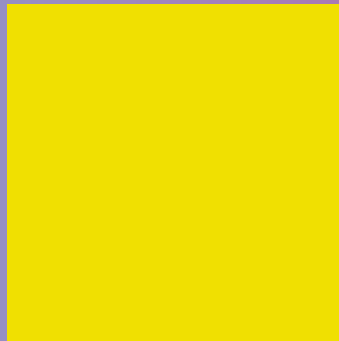

6

ETHIEK

ETHIEK

6.1 INTRODUCTIE

Dit onderdeel van de *Shallow Module* beoogt een introductie te bieden in ethische basisbegrippen en ethische theorieën als basis voor een klasdiscussie over niet-confessionele ethiek. Een dergelijke presentatie van ethiek als onderdeel van de cursus over levensbeschouwing en het voorkomen van polarisatie en radicalisering belicht universele ethische grondbeginselen die worden gebaseerd op het idee van een gedeelde menselijkheid. In de video zijn enkele concrete voorbeelden, toepassingen en domeinen van de ethiek opgenomen om de inhoud voor de leerlingen toegankelijk te maken en hen te stimuleren. De nadruk ligt daarbij op een niet-religieuze of atheïstische kijk op het leven. In dit gedeelte van deze *Shallow module* van het tekstboek ligt de nadruk op ethiek. Op die manier dient het ook als aanvulling op de vier “Ethiek”-*Deep Modules*: het vult de daar behandelde onderwerpen aan en biedt een breder perspectief op de vraagstukken, die daar aan de orde gesteld zijn.

Figuur 6.1
Ethisch kompas
Bron: ©Zerbor /
Adobe Stock

6.2 ETHIEK, MORAAAL EN MORAAALFILOSOFIE

De term “ethiek” komt van het Griekse woord “ēthikós”, een variant van “ēthos.” Het verwijst in de eerste plaats naar ons moreel karakter, d.w.z. naar de personen die we zijn of die we willen zijn. Een andere term voor ethiek is “moraliteit” en we gebruiken deze term als we stellen dat iemand iets moreel juist of moreel goed gedaan heeft. Ethiek vormt de basis van onze relatie met de wereld om ons heen en met onszelf. Het doel en de rol van ethiek is altijd gericht geweest op de mens als persoon, de menselijke waardigheid, en de voorwaarden voor het leiden van een goed leven. De huidige cultuur waarin wij leven wordt sterk gekenmerkt door pluralisme. In de crises en onrust die we meemaken moeten we rekening houden met de toenemende onderlinge verbondenheid van de wereld (globalisering) en onze afhankelijkheid van elkaar. Onze culturen worden ook vaak gekenmerkt door de “relativering” van waarden, wat in wezen een uiting is van een verminderd vertrouwen in de samenleving en in de gekende antwoorden op fundamentele bestaansvragen. Ethiek beschermt en ondersteunt het mens-zijn van ons bestaan, zowel in onszelf als in anderen. Wij leven altijd in relatie met anderen, in een relatie van wederzijds geven en ontvangen. Daarom is de erkenning van onze afhankelijkheid van anderen en de zorg voor anderen van essentieel belang voor ethisch denken (Ethics education resources, 2021).

Figuur 6.2
Foto van het Parthenon
Bron: © Pixabay /
Pexels.com

Ethiek is dus fundamenteel relationeel en gemeenschapsgericht. Dat vraagt om reflectie over rechtvaardigheid, solidariteit, medeleven en samenwerking. Dialoog moet gebaseerd zijn op openheid, wederkerigheid en wederzijdse erkenning. Deze aspecten zijn van essentieel belang voor onderwijs in ethiek, aangezien het voornaamste doel ervan is om een dialogische en empathische houding aan te moedigen en te doen groeien. Men moet niet alleen de nadruk leggen op ethische basisnormen (zoals waardigheid, eerbied voor het leven, geweldloosheid, solidariteit), maar ook op deugden die in het hart van elk individu liggen en op het niveau van de samenleving naar voren kunnen komen (bijv. moed, burgerzin, rechtvaardigheid, nederigheid, enz.). Het dialogische karakter van ethiek en ethiekonderwijs nodigt ons uit om open te staan voor het proces van samen groeien en van elkaar leren (Hulpbronnen voor ethiekonderwijs, 2021).

6.3 ETHISCHE BASISBEGRIPPEN

6.3.1 GOED EN SLECHT

De begrippen “goed” en “slecht” worden meestal gebruikt wanneer wij dingen en situaties of personen en hun karakter beoordelen. Oordelen over goed of slecht zijn in die zin waardeoordelen of beoordelingen. Ethische beoordelingen vormen de kern van de ethiek, omdat zij bepalen waar ons leven zich op moet richten (wat we moeten nastreven en wat we moeten vermijden of voorkomen). Bij het beoordelen van dingen maken we onderscheid tussen dingen die op zichzelf goed of intrinsiek waardevol zijn en dingen die slechts instrumenteel goed zijn (bijv. in de zin dat ze ons helpen iets te bereiken wat op zichzelf goed is). Geld is bijvoorbeeld slechts instrumenteel waardevol, terwijl het plezier van het luisteren naar een liedje of van een ritje in een achtbaan intrinsiek waardevol is. In de moderne tijd vloeien veel ethische vraagstukken en problemen voort uit het feit dat mensen iets dat slechts instrumenteel goed is verwarren met iets dat intrinsiek waardevol is. Een ander belangrijk concept is het algemeen belang, dat meer is dan de som van het welzijn van elk individu in de samenleving. De Griekse filosoof Aristoteles beweerde dat geluk de ultieme waarde is waarnaar alle mensen streven.

6.3.2 WAARDEN

Waarden zijn dingen waaraan wij relatief blijvend en vastberaden waarde hechten en die zo richting geven aan onze belangen en ons handelen. Waarden zijn die zaken die een individu of een samenleving als doel of richtlijn stelt voor het leven (bijv. welzijn, gezondheid, kennis, deugd, vrijheid, veiligheid). We streven ernaar om deze waarden te verwezenlijken. Fundamentele waarden van de ethiek zijn die elementen die van cruciaal belang zijn voor het menselijk leven, de menselijke waardigheid en het behoud van de gemeenschappelijke menselijkheid. Aangezien waarden overal van groot belang zijn, kunnen we spreken over waarden van het individu, maatschappelijke waarden en universele waarden. Axiologie is de discipline binnen de ethiek die systematisch waarden onderzoekt.

6.3.3 MORELE JUISTHEID, ONJUISTHEID, EN HET CONCEPT VAN PLICHT

Moreel juist en moreel onjuist worden gewoonlijk opgevat als evaluatieve classificaties van handelingen, bijvoorbeeld wanneer we zeggen dat we juist gehandeld hebben of dat een bepaalde handeling verkeerd was. In een andere verwoording spreken we dan over moreel verplichte handelingen, ontoelaatbare handelingen en toelaatbare handelingen. Onze primaire plicht is om moreel verplichte handelingen te doen en ons te onthouden van ontoelaatbare handelingen. Een zekere plicht hebben betekent in de meest directe zin gebonden zijn door een bindende ethische eis. Als wij een bepaalde plicht hebben, dan moeten wij die ook vervullen, tenzij er goede redenen zijn die ons daarvan weerhouden of die een andere handelwijze rechtvaardigen.

Ethische beginselen en regels vormen een belangrijk onderdeel van de ethiek en de naleving ervan beschermt de voorwaarden van het menselijk bestaan en de gemeenschappelijke menselijkheid. Morele beginselen zijn meestal algemener (bijv. "Respecteer de vrijheid, autonomie en gelijkheid van mensen"), morele regels zijn specifiek (bijv. "Lieg niet"). Morele principes en regels kunnen op verschillende manieren worden opgevat. De meest fundamentele is de opvatting van morele beginselen als morele criteria of normen. Op die manier geven beginselen en regels de ethische criteria aan voor ons gedrag en de beoordeling van dat gedrag; zij bepalen wat goed is en wat fout. Dichter bij de alledaagse moraal staat een andere manier om morele principes en regels te begrijpen, namelijk als gidsen bij onze besluitvorming en ons handelen. Ze zijn waardevol omdat ze kunnen dienen als betrouwbare leidraad voor wat we moeten doen.

Figuur 6.3
Getekende droedels rond
het woord 'ethiek' in het
Engels
Source: © N.Savranska /
Adobe Stock

6.3.4 DEUGDEN

Deugden zijn moreel waardevolle eigenschappen van ons karakter, onze aanleg tot handelen en onze persoonlijkheidskenmerken. Het tegenovergestelde van deugden zijn ondeugden of gebreken. Morele deugden zijn onder meer eerlijkheid, vriendelijkheid, medeleven, burgerzin, vrijgevigheid en moed. Er zijn ook persoonlijkheidskenmerken die geen morele deugden (of ondeugden) zijn, bijv. introversie, sociabiliteit, gevoel voor humor, enz. Deze eigenschappen maken deel uit van ons karakter, maar hebben geen inherente morele betekenis, omdat zij meestal niet onder onze controle staan. Deugden omvatten verschillende componenten, namelijk cognitief, emotioneel, motivationeel, en actiegericht. Dit betekent bijvoorbeeld dat een eerlijk persoon er eerst van overtuigd is dat een leugen iets slechts is (cognitieve component). Vervolgens is zo'n persoon op gepaste wijze emotioneel georiënteerd in die zin dat hij wordt afgeschrikt van leugens en leugenaars, terwijl hij een positieve houding heeft ten opzichte van eerlijke handelingen en personen (emotionele component). Vervolgens is een eerlijk persoon ook gemotiveerd om niet te liegen (motivationale component). Ten slotte moet zo'n persoon handelen in overeenstemming met deze deugd, bijv. vermijden te liegen (de actiegerichte component).

6.3.5 WAARDIGHEID EN MENSENRECHTEN

Waardigheid is een begrip dat vrij recent zijn ethische betekenis heeft gekregen. Het kan worden gedefinieerd als een fundamentele, inherente en onvervreembare waarde die alle mensen hebben op grond van hun mens-zijn. Waardigheid wordt vaak beschouwd als de basis voor de fundamentele aanspraken en mensenrechten van elk individu. Waardigheid wordt daarom geassocieerd met een onvervreembare status die aan alle mensen toebehoort, ongeacht hun kenmerken en omstandigheden. De waardigheid van ieder individu beschermt tegen inmenging of vormen van ongepaste behandeling die zijn waardigheid zouden aantasten (bijv. vernederende behandeling, foltering, enz.) of mensenwaardige situaties waarin hij zich zou kunnen bevinden (bijv. extreme armoede, slavernij, enz.). Menselijke waardigheid wordt in de moderne wereld vaak opgevat als een beschavings- en ethische grondslag van rechtsnormen, met name de mensenrechten. Deze kunnen dan worden opgevat als de minimumvoorwaarden voor het verschaffen of beschermen van de waardigheid van het individu. Waardigheid rechtvaardigt dus deze rechten (in ethische en juridische zin) en maakt ze onvervreemdbaar voor de houder van deze rechten. Waardigheid kan dus worden opgevat als het diepste fundament van beslissings- en handelingsvrijheid, zonder dat het kan ingrijpen in de vrijheid en de rechten van anderen.

Figuur 6.4
 Het concept
 'mensenrechten' in het
 Engels
 Bron: © STOATPHOTO /
 Adobe Stock

Waardigheid is om deze reden ook een gangbaar begrip in zeer belangrijke juridische documenten. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (VN 1948) bouwt op de volgende openingsverklaring: “Overwegende dat erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de mensengemeenschap de grondslag is voor vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld”. In artikel 1 staat: “Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen”. Ook in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (EU 2012) wordt in de preambule de waardigheid genoemd als de grondslag van alle mensenrechten: “De volkeren van Europa hebben besloten een op gemeenschappelijke waarden gegrondveste vreedzame toekomst te delen door onderling een steeds hechter verbond tot stand te brengen. De Unie, die zich bewust is van haar geestelijke en morele erfgoed, heeft haar grondslag in de ondeelbare en universele waarden van menselijke waardigheid en van vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Zij berust op het beginsel van democratie en het beginsel van de rechtsstaat”. Het eerste artikel luidt: “Menselijke waardigheid: De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd”.

6.4 ETHISCHE THEORIEËN EN OPVATTINGEN OVER MORALITEIT

Er zijn drie hoofdtypen van ethische theorieën: deontologische ethiek, teleologische ethiek, en deugdethiek. Elk van hen bouwt op een ander fundamenteel moreel concept. De deontologische ethiek stelt het plichtsbegrip centraal, de teleologische ethiek ziet de waarde als fundamenteel en de deugdethiek legt de nadruk op de dimensie van het karakter van een persoon.

Deontologische ethiek (van het Griekse woord *déon* - plicht, wat bindend, gepast of juist is) benadrukt dat de morele status van handelingen bepaald wordt door het soort handeling (en niet, bijv., door de waarde van de gevolgen ervan). Bedrog en stelen zijn bijvoorbeeld moreel verkeerde handelingen, ongeacht de gevolgen. Dit betekent dat wij moeten handelen in overeenstemming met algemene morele beginselen die sommige soorten handelingen als verkeerd en andere als juist specificeren. Dergelijke beginselen leggen ons plichten op. Een typische vertegenwoordiger van dit type ethische theorie is Immanuel Kant met zijn plichtsethiek, die gebaseerd is op de categorische imperatief *“Handel alleen volgens die stelregel van handelen waarvan je zou willen dat die een algemene wet zou zijn”*, of in zijn alternatieve formulering: *“Handel zo dat jij de mensheid, zowel jezelf als ieder ander persoon, nooit louter als middel gebruikt maar altijd tegelijk als doel.”*

De teleologische ethiek (van het Griekse woord *télos* - doel) draait om de overtuiging dat de morele status van een handeling wordt bepaald in relatie tot het goede, d.w.z. een wenselijk doel dat bereikt of gewaardeerd moet worden. In zijn meest gangbare vorm stelt de teleologische ethiek dat de morele status van een bepaalde handeling bepaald wordt door de waarde van de gevolgen ervan. Het centrale morele advies luidt dus: *“Handel zo dat je handeling het meeste goed teweegbrengt of tot de beste gevolgen leidt.”* Hieraan inherent is de kernvraag welke dingen waarde hebben. Er zijn verschillende soorten teleologische ethische opvattingen (bijv. hedonisme, eudemonisme) en onder hen is het utilitarisme zeker het meest verbreid. De meest bekende vertegenwoordigers daarvan zijn Jeremy Bentham en John Stuart Mill. Het utilitarisme beweert dat een moreel juiste handeling (plicht) een handeling is die het meeste nut (waarde) oplevert, hetgeen gewoonlijk wordt opgevat als geluk, welzijn van individuen of een netto overschot van plezier boven pijn. Een handeling is moreel juist als zij het geluk of plezier bevordert en moreel onjuist als zij ongeluk of pijn voortbrengt.

De derde vorm van ethische theorie is de deugdethiek. Waar de eerste twee soorten ethische theorieën de handelingen op de voorgrond plaatsen, legt de deugdethiek de nadruk op het karakter of op wat voor een persoon iemand zou moeten zijn. De morele status van handelingen wordt bepaald door de deugden of het deugdzame karakter van waaruit die handelingen worden verricht.

Deugden zijn moreel belangrijke kwaliteiten, disposities voor actie of persoonlijkheidskenmerken van mensen. Zij houden nauw verband met het menselijk karakter en kunnen worden opgevat als uitmuntendheden. Het tegenovergestelde van deugden zijn ondeugden, gebreken of tekortkomingen. Morele deugden zijn bijvoorbeeld eerlijkheid, vriendelijkheid, medeleven, hoffelijkheid, vrijgevigheid, enz. Deugden omvatten verschillende componenten, namelijk cognitief, emotioneel, motiverend en actiegericht. Moreel juist zijn die handelingen die het resultaat zijn van of voortkomen uit ons deugdzame karakter. Plato en Aristoteles zijn de grondleggers van de deugdethiek.

Figuur 6.5
'Gratitude changes
everything' geschreven
op houten blokken
('dankbaarheid verandert
alles')
Bron: © sosiukin / Adobe
Stock

De discussie over welke ethische theorie het meest plausibel is, gaat voorbij aan het doel van deze module over ethiek. Toch kunnen deze theorieën en hun verschillen zeer nuttig zijn in de discussie over ethische vragen met leerlingen. Vaak zijn onze ethische opvattingen pre-reflectief, geconditioneerd door onze eigen traditie of cultuur. Ook kunnen ze gebaseerd zijn op onze instinctieve reacties, waardoor de complexiteit van een bepaalde handeling, persoon of situatie die we evalueren ons ontgaat. De kernopvattingen die in de drie morele basistheorieën verankerd zijn, kunnen ons helpen om handelingen, personen of situaties te evalueren. In het leerlingenboek worden enkele concepten en theorieën gepresenteerd aan de hand van belangrijke filosofen die ons ethisch denken hebben gevormd (Socrates, Aristoteles, Kant, Mill, enz.).

6.5 ETHIEKONDERWIJS*

Het belang van ethisch onderwijs wordt benadrukt in het UNESCO-rapport van 1996 over onderwijs voor de 21e eeuw. “Bij het aangaan van de vele uitdagingen die de toekomst voor ons heeft, ziet de mensheid in onderwijs een onmisbare troef in haar pogingen om de ideeën van vrede, vrijheid en sociale rechtvaardigheid te verwezenlijken. De Commissie ziet onderwijs niet als een wondermiddel of een toverformule die de deur opent naar een wereld waarin alle idealen zullen worden verwezenlijkt, maar als een van de voornaamste middelen die beschikbaar zijn om een diepere en harmonieuzere vorm van menselijke ontwikkeling te bevorderen en daardoor armoede, uitsluiting, onwetendheid, onderdrukking en oorlog te verminderen” (Delors et al. 1996).

Ethiekonderwijs omvat alle dimensies van het onderwijs en het onderwijsproces die direct of indirect verband houden met de ethische dimensies van ons leven. Ethische vorming kan een stilzwijgend onderdeel van de onderwijsprocessen zijn en blijft vaak onbewust of onoverdacht. Het kan worden gepland, ontworpen, gecontroleerd en bewaakt met geschikte onderwijsmethoden en -instrumenten. Het is onder andere gericht op het bevorderen van ethieken waarden (rechtvaardigheid, eerlijkheid, waardigheid, inclusiviteit, mensenrechten, enz.) als onderdeel van het onderwijs, het creëren en onderhouden van een respectvolle houding ten opzichte van anderen, het aanmoedigen van de positieve ontwikkeling van karakter en het opbouwen van capaciteiten voor een doordacht en geïnformeerd moreel oordeel. Onderwijs wordt als een proces gedreven door waarden. Dit betreft zowel hetgeen dat wordt overgebracht (inhoud) als de manier waarop het wordt overgebracht (methoden), de gevolgen ervan (onderwijsresultaten) en de relaties die in de onderwijscontext worden gevormd. “Onderwijs impliceert dat iets dat de moeite waard is opzettelijk op een moreel aanvaardbare manier wordt overgedragen” (Peters 1970, 25). Ethiekonderwijs gaat in op deze impliciet aanwezige ethische dimensie, reflecteert erop en maakt er een expliciet doel van. Onderwijs – en vooral vroegtijdige onderwijs – is een van de belangrijkste elementen in de ontwikkeling tot autonome, zorgzame en veerkrachtige individuen. Ethiekonderwijs kan een belangrijke rol spelen in deze persoonlijke vorming (Strahovnik 2018; 2016).

---

* Er worden verschillende termen gebruikt om dit domein aan te duiden, waaronder ethiekonderwijs, morele vorming, moraalonderwijs, karakter educatie etc. education, values education, education for values, character education, etc.

“De vaak genoemde doelstellingen van ethische opvoeding zijn: (i) ethische reflectie, oplettendheid, autonomie en verantwoordelijkheid bevorderen bij kinderen en bij alle andere leden van de onderwijsgemeenschap in een bepaalde onderwijssetting; (ii) kinderen in staat stellen belangrijke ethische principes, waarden, deugden en idealen te onderzoeken en te begrijpen, en hen toe te rusten met intellectuele en morele vaardigheden (kritisch denken, reflectie, begrip, waardering, medeleven, waarderen, enz.) die nodig zijn voor een verantwoorde morele oordeelsvorming, besluitvorming en handeling; (iii) kinderen begeleiden bij het onderzoeken van verschillende waarden, verschillende dimensies van waarden en verschillende morele rechtvaardigingen op basis van deze waarden en deze te combineren tot een sturende eenheid; (iv) kinderen richten op de verbintenis met de erkende basiswaarden en de fundamentele zinvolheid van het leven en tegelijkertijd hun zelfbeeld en het gevoel van eigenwaarde cultiveren; (v) kinderen in staat stellen eventuele vooroordelen, vooringenomenheid, discriminatie en andere onethische houdingen en praktijken te overwinnen, en hen tegelijkertijd helpen een gepaste, respectvolle houding ten opzichte van zichzelf, de anderen in hun omgeving, de maatschappij en het milieu te ontwikkelen; (vi) coöperatief, op samenwerking gebaseerd gedrag bevorderen en de motivatie vergroten om in een groeps-, klas- of schoolomgeving een echte ethische gemeenschap te creëren; (vii) het karakter (met inbegrip van intellectuele en morele deugden) van kinderen op een manier op te bouwen die hen in staat stelt een moreel aanvaardbaar, vruchtbaar en persoonlijk bevredigend goed leven te bereiken (het aloude ideaal van eudaimonia), en (viii) kinderen en onszelf ontwikkelen als leden van lokale en mondiale gemeenschappen met als een van de taken het leveren van een bijdrage aan die gemeenschappen en erover nadenken hoe we dat kunnen doen” (Strahovnik 2018, 13, cf. Strahovnik 2016).

Figuur 6.6
Onbekende social justice warrior met een bord tijdens een manifestatie op straat
Bron: © Brett Sayles / Pexels.com

Een dergelijke brede opvatting van ethische opvoeding werd onder meer bepleit door John Dewey. Volgens hem is het algemene doel van opvoeding “de vorming van een gecultiveerd en effectief werkend goed oordeelsvermogen of een aanvoelen van wat esthetisch bewonderenswaardig, intellectueel aanvaardbaar en moreel goed te keuren is” (Dewey, 1980, 262). Anderen stellen: “Eén doel van moreel onderwijs is om te helpen kinderen deugdzamer te maken - eerlijk, verantwoordelijk en medelevend. Een ander doel is om ontwikkelde leerlingen goed te informeren over belangrijke en controversiële morele kwesties en hen hierover te laten nadenken. Beide doelen zijn ingebed in een nog groter project - zin geven aan het leven” (Nord en Haynes 1998).

6.5.1 LESMETHODEN IN ETHIEKONDERWIJS

Er zijn verschillende methodologische benaderingen in het ethiekonderwijs. Ze variëren van een vrij directe overdracht en integratie van waarden via de inhoud van het onderwijsproces, schoolpraktijken of -beleid tot meer open en reflectieve benaderingen zoals filosoferen met kinderen en kritisch denken. Sommige methodes richten zich op individuele aspecten van moraliteit (de zorgethische benadering, een empathische benadering, ethische opvoeding gericht op cognitieve morele ontwikkeling, karakteropvoeding, een infusiebenadering, enz.). Andere leggen de nadruk op ethiekonderwijs door ethische handeling(en) (ervaringsleren, onderzoekend leren, gemeenschapsgerichte projecten en activiteiten, enz.). (Strahovnik 2018).

Er zijn ook voorstellen dat de ethische theorie zelf de basis is waarop ethiekonderwijs gericht moet zijn. Warnick en Silverman merken op: “Een andere manier om naar ethiekonderwijs te kijken – een favoriet onder traditionele filosofen – is om beroepsethiekonderwijs te zien als een gelegenheid om iets over filosofische theorieën van ethiek te leren. Bij deze benadering worden de leerlingen onderwezen in een of meerdere ethische theorieën (meestal utilitarisme, Kantiaanse deontologie of zorgethiek) en wordt hen vervolgens geleerd deze theorieën toe te passen om ethische dilemma’s op te lossen, of op zijn minst zich daarover te informeren” (2011, 274).

Figuur 6.7
Bron: © Min An /
Pexels.com

In de afgelopen periode zijn er bewegingen geweest in de richting van multidimensionale, holistische en integratieve benaderingen, die traditionele onderwijsdoelen met recente bevindingen uit de moraalpsychologie en andere wetenschappen combineren (Silcock en Duncan 2001). Wat de inhoud betreft omvat holistisch ethiekonderwijs zowel persoonlijke als sociale waarden. De verscheidenheid aan methodologische benaderingen laat toe zowel leerlingen en leraren of opvoeders als de hele gemeenschap en andere instellingen actief in ethiekonderwijs te betrekken (Strahovnik 2018).

Dergelijke geïntegreerde benaderingen kunnen het onontbeerlijke evenwicht tussen individuele en maatschappelijke aspecten van ethiekonderwijs dienen. “In lijn met Socrates’ gedachtegoed is het filosofisch onderzoek van het leven een gezamenlijk onderzoek. Het sociale karakter van deze onderneming gaat samen met een geest van onderzoek om een tweeledige visie op het onderzochte leven te vormen. Voor zover onze maatschappij ons tegenwoordig leert over waarden na te denken, neigt zij ertoe ons hierbij een private opvatting bij te brengen, eerder dan een publieke. Hierdoor wordt reflectie eerder een persoonlijke en innerlijke reis dan een sociale en gezamenlijke tocht en worden de waarden van een persoon een kwestie van ouderlijke begeleiding in de kindertijd en individuele beslissingen op volwassen leeftijd” (Cam, 2014, 1203; cf. Strahovnik 2018).

Figuur 6.8
Bron: © Pixabay /
Pexels.com

6.6 BEGELEIDING BIJ DE OPDRACHTEN EN BESPREKING MET DE LEERLINGEN

Er zijn vijf educatieve opdrachten, activiteiten of aanwijzingen voor deze *Shallow Module* in het leerlingenboek. Sommige opdrachten zijn gerelateerd aan het scenario van de videoanimatie. In dit gedeelte worden ze verder uitgewerkt en krijgt u als docent enkele aanvullende ideeën en bronnen aangereikt voor het gebruik ervan als onderdeel van het onderwijsproces. Vier optionele of aanvullende opdrachten - gelabeld als A, B, C en D - worden in het onderstaande gedeelte uitgewerkt en u kunt ze gebruiken. (Tussen de haakjes staat bij benadering de tijd die de leerlingen nodig hebben om de opdracht te voltooien).

6.6.1 OPDRACHT 1 (3-5 MINUTEN)

Deze opdracht is gericht op de reflectie over waarden, hun belang in ons leven, en onze situering in de bredere omgeving (sociaal, natuurlijk, spiritueel, enz.). Het doel is eerst de leerlingen te motiveren om na te denken over waarden en vervolgens hun moreel besef in combinatie met creatieve verbeelding te gebruiken om onze genoemde situering in relatie tot waarden naar voren te brengen. In de vervolgv activiteiten kunt u de discussie gebruiken om aandacht te geven aan de individuele keuzes van waarden, de rechtvaardiging voor hun keuze, de verschillen tussen de keuzes van de leerlingen en het zoeken naar een mogelijke gedeelde eenheid. De tekeningen kunnen ook tentoongesteld worden en u kunt ze verder gebruiken in discussies over andere thema's en onderwerpen. (Deel 2* van de opdracht is facultatief).

6.6.2 OPDRACHT 2 (5 MINUTEN)

De opdracht is een vervolg op het element in de animatievideo over de rolmodellen voor leerlingen in de huidige samenleving. In de deugdeethiek ligt de nadruk niet op de lijst van morele regels die men moet gehoorzamen of op de lijst van waarden die men moet nastreven, maar op de vraag welke persoon men zou moeten worden. Binnen een dergelijke benadering bestaat morele opvoeding in wezen uit het gebruik van rolmodellen. U kunt deze opdracht verder aanvullen met een nabespreking die zich richt op de keuzes van leerlingen.

6.6.3 OPDRACHT 3 (3-5 MINUTEN)

De vierde opdracht bevat een beroemde uitspraak die aan Socrates wordt toegeschreven: "Het niet-onderzochte leven is het leven niet waard". Het belangrijkste doel van de activiteit is dat de leerlingen erover nadenken en hun eigen interpretatie ontwikkelen.

Figuur 6.9
Beeld van Socrates in de
Academie van Athene,
Griekenland
Bron: © anastasios71 /
Adobe Stock

**6.6.4 OPDRACHT 4
(5-8 MINUTEN)**

Deze opdracht is bedoeld om leerlingen de kans te geven na te denken over de universaliteit van ethiek en maakt gebruik van het voorbeeld van Kants categorische imperatief. De opdracht houdt verband met de thema's menselijke waardigheid en mensenrechten, en kan worden gevolgd door een bespreking van de mensenrechten en het verband tussen mensenrechten en ethiek.

**6.6.5 OPDRACHT 5
(5-8 MINUTEN)**

Deze opdracht gebruikt enkele aspecten van het utilitarisme om leerlingen te motiveren het belang van onze overeenkomsten en onderlinge verbondenheid met dieren te erkennen en te waarderen, de eenheid van het ecosysteem en het morele belang ervan te begrijpen, en na te denken over ons eigen, menselijke perspectief in het licht van de onderwerpen die in de dierenethiek aan de orde komen. U kunt het uitbreiden met verdere activiteiten, die u kunt vinden in de Verdiepende Module Ethiek die gaat over onze relatie met het milieu.

6.7 FACULTATIEVE OPDRACHTEN

6.7.1 OPTIONALE OPDRACHT A (10 MINUTEN)

Optionele opdracht A is gekoppeld aan opdracht 1. Instructies voor de leerlingen: gebruik een blanco stuk papier om jezelf te tekenen (ongeveer in het midden van de voorziene ruimte, je tekening mag meer schematisch dan realistisch zijn) en de wereld om je heen. De waarden die je hierboven hebt gekozen, dien je als deel van het beeld te gebruiken. Schrijf de waarden gewoon in de tekening. Bijvoorbeeld: als een schoon milieu belangrijk voor je is, kun je een rivier of een bos tekenen en “schoon milieu” tussen jou en het bos opschrijven. Als je waarde hecht aan rechtvaardigheid, teken dan waar rechtvaardigheid belangrijk is. Dezelfde waarde kan meer dan eens gebruikt worden.

6.7.2 OPTIONALE OPDRACHT A (8-10 MINUTEN)

Optionele opdracht B houdt verband met het gedeelte over moreel goed en fout. De opdracht is bedoeld om het begrip van de concepten goed, fout en plicht in relatie tot morele dilemma's te bevorderen. Het gebruik van casussen, echte of verzonnen, is prominent aanwezig in het ethiekonderwijs. Er wordt een casus voorgelegd, meestal in de vorm van een dilemma, en de leerlingen wordt dan gevraagd die vanuit verschillende perspectieven te analyseren. Hierbij worden twee doelen nagestreefd. Ten eerste kunnen leerlingen op deze manier gemakkelijker de kloof tussen ethische theorie en praktijk overbruggen, in de zin dat zij verschillende benaderingen van de situatie kunnen uitproberen en kunnen zien welke aanpak het meest geschikt is. Ten tweede verhoogt een dergelijk gebruik van casussen de betrokkenheid en geeft het leerlingen de kans om zich meer in de situatie te verdiepen; dit alles maakt dan een cultivering van moreel redeneren mogelijk die gevoelig is voor de context en gerelateerd aan de werkelijke ervaring.

In de discussie kunt u de volgende vragen gebruiken:

- Wat zijn de moreel relevante aspecten (redenen) van de zaak?
- Welke van deze kenmerken is het belangrijkste?
- Zijn er botsingen tussen deze aspecten? Hoe moet de botsing worden opgelost?
- Zijn er soortgelijke of analoge gevallen die vergeleken kunnen worden?
- Hoe moeten we deze andere gevallen moreel evalueren?

De discussie moet open zijn en er kunnen meerdere alternatieve oplossingen worden vastgesteld (Strahovnik 2014). De onderstaande opdracht bevat het verhaal over het morele dilemma uit een onderzoek naar morele ontwikkeling van Lawrence Kohlberg.

Instructies voor de leerlingen

Wat je nu gaat lezen is een verhaal met een moreel dilemma. Lees het, denk er goed over na en beantwoord de vragen die hieronder worden gesteld. (Je kunt er maar een paar beantwoorden.)

De vrouw van Heinz lijdt aan een bijzonder type kanker en is stervende. De artsen zeggen dat een nieuw ontwikkeld geneesmiddel haar leven zou kunnen redden. Het medicijn is ontdekt door een plaatselijke apotheker en Heinz probeert wanhopig om het te kopen, maar de apotheker vraagt het tienvoudige van wat het kost om het medicijn te maken. Heinz kan zich deze kostprijs niet veroorloven. Heinz gaat bij iedereen die hij kent langs om het geld te lenen, maar hij kan maar de helft van het bedrag bij elkaar krijgen. Hij gaat naar de apotheker en legt hem zijn situatie uit en vraagt hem het medicijn te verkopen voor wat hij bij elkaar heeft gespaard. De apotheker weigert. Heinz is wanhopig en breekt later die dag in bij de apotheker en steelt het medicijn.

Is deze situatie eerlijk? Had Heinz het medicijn mogen stelen? Was dat het juiste om te doen? Waarom wel of waarom niet? Moet Heinz gestraft worden voor wat hij gedaan heeft? Als iets tegen de wet is, maakt dat het dan ook moreel verkeerd? Zouden mensen in het algemeen alles moeten doen wat ze kunnen om de wet niet te overtreden?

6.7.3 OPTIONALE OPDRACHT C (5 MINUTEN)

Optionele opdracht C houdt verband met het hoofdstuk over Plato. Deze opdracht heeft betrekking op een van de oudste ethische vragen of zorgen, namelijk: waarom moreel zijn. Het richt zich op de vraag wat de motivatie is om ethisch te zijn en waarom motivatie er überhaupt toe doet. Het verhaal van de Ring van Gyges (Plato) wordt als uitgangspunt gebruikt. U kunt de activiteit verder aanvullen met een nabespreking, maar vergeet niet dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Het is ook mogelijk om de ervaringen die de leerlingen hebben uit hun eigen leven erbij te betrekken. Een ander mogelijk gespreksonderwerp is de vraag hoe we weten wat anderen in onze omgeving motiveert en hoe zeker we kunnen zijn dat we correct motieven aan andere personen toeschrijven.

Instructies voor de leerlingen

Denk na over het verhaal van de ring van Gyges. Wat zou jij doen als je een tijdlang in het bezit van zo'n ring zou zijn en waarom? Zou je proberen ethisch te handelen of zou je je hier helemaal niets van aantrekken?

6.7.4 OPTIONALE OPDRACHT D (5-7 MINUTEN)

Optionele opdracht D hangt samen met opdracht 1. Deze opdracht gaat over Aristoteles en de eudaimonistische ethiek, die de nadruk legt op het begrip geluk (bloei, welzijn) en het goede leven. U kunt deze activiteit verder aanvullen met een nabespreking die gericht is op de antwoorden/keuzes van de leerlingen.

Instructies voor de leerlingen

Schrijf in de ruimte hieronder 5 essentiële dingen op die (voor jou) geluk of een gelukkig leven uitmaken en 5 dingen die niet bij zo'n leven horen.

+	-
+	-
+	-
+	-
+	-

6.8 WOORDENLIJST

Categorische Imperatief: een hoogste beginsel van moraliteit volgens Kant. Het vereist dat wij alleen handelen op grond van die stelregels waarvan wij willen dat het algemene wetten zouden zijn. In een andere formulering: wij moeten de menselijkheid in onszelf en in anderen altijd behandelen als een doel op zich, nooit als een louter middel.

Deontologie/deontologische ethiek: een ethische theorie die het begrip 'plicht' als fundamenteel ethisch concept hanteert.

Deugd(en) en ondeugd(en): een deugd is een prijzenswaardige of aanbevelingswaardige karaktereigenschap zoals moed, welwillendheid, naastenliefde of nederigheid. In tegenstelling daarmee zijn ondeugden schandelijke karaktereigenschappen zoals oneerlijkheid, lafheid, ijdelheid, wreedheid, chauvinisme, enz. Karaktertrekken zijn disposities om op bepaalde manieren te handelen, te voelen en te denken. Aristoteles begreep deugden in relatie tot zijn principe van de gulden middenweg, d.w.z. als een midden tussen twee uitersten.

Ethiek: een doordacht systeem van waarden, principes, deugden en idealen die ons leven vormgeven en de basis bepalen voor de relaties die wij aangaan met anderen en met onszelf. Het is het hoofdonderwerp van de moraalfilosofie als academische discipline.

Ethische opvoeding: ethische opvoeding staat voor alle aspecten van het onderwijsproces die expliciet of impliciet betrekking hebben op de ethische dimensies van het leven en die gestructureerd, gestuurd en gecontroleerd kunnen worden met passende onderwijsmethoden en -instrumenten.

Filosofie met kinderen: filosofie voor/met kinderen duidt in de eerste plaats op een reeks methoden die is ontworpen om kritisch denken en reflectief begrip bij kinderen aan te moedigen en te cultiveren. De nadruk ligt op kritisch denken, d.w.z. denken dat gebaseerd is op het gebruik van de rede, op passende wijze geleid wordt door (goede) redenen in tegenstelling tot bijv. ongeïnformeerde verlangens en neigingen, vooroordelen en angsten, en een persoon helpt vragen te beantwoorden over wat te geloven en wat te doen.

Figuur 6.10
Ethiek Woordwolk
in het Engels
Bron:© canbedone /
Adobe Stock

Karakteropvoeding: een specifieke vorm van ethische opvoeding die vooral gericht is op karakterontwikkeling, d.w.z. de ontwikkeling van morele deugden, gewoonten en andere aspecten van het karakter, hetgeen zich vervolgens vertaalt in moreel wenselijk of gepast gedrag.

Mensenrechten: basisrechten die elk menselijk individu (of een groep individuen) toekomen enkel en alleen op grond van het mens-zijn. Zij beschermen de fundamentele belangen van mensen en waarborgen de mogelijkheid om een goed en zinvol leven te leiden (bijv. recht op leven en vrijheid, recht op privacy, recht op een eerlijk proces, vrijheid van godsdienst, enz.).

Moreel beginsel/regel: een uitspraak die de voorwaarden stelt om een handeling als goed of fout en/of iets als goed of slecht te beschouwen. Een morele regel kan een morele norm zijn of een leidraad voor hoe we zouden moeten handelen.

Plicht: een handeling die moreel vereist of moreel juist is. Daartegenover staan handelingen die verkeerd of moreel ontoelaatbaar zijn.

Utilitarisme: een morele theorie die stelt dat de moreel juiste handeling (of onze plicht) de handeling is die het meeste nut/waarde oplevert (gewoonlijk opgevat in termen van geluk, welzijn van individuen of netto overschot van plezier boven pijn).

Waarde: de goedheid en slechtheid van personen of karaktereigenschappen en daarmee samenhangende persoonlijke motieven.

Waarden: belangrijke, diepgewortelde, doorgedrongen en duurzame overtuigingen, houdingen, idealen en gehechtheden die gewoonlijk door de leden van een bepaalde gemeenschap worden gedeeld en betrekking hebben op wat goed of slecht is.

Waardigheid: de fundamentele, bijzondere, onvervreembare waarde die alle mensen hebben op grond van hun mens-zijn. Zij wordt vaak beschouwd als de grondslag voor de fundamentele aanspraken en mensenrechten van elk individu.

Zorgethiek/ethiek van de zorg: een morele theorie die de zorg voor personen als de centrale ethische overweging neemt die de basis vormt voor het denken over onze plichten en waarden.

6.9 SCENARIO VAN DE VIDEO

Hallo! Mijn naam is Iris. Ethiek vormt de basis van mijn dagelijks gedrag en mijn oriëntatie op de wereld. Het woord "ethiek" komt van het Griekse woord "ēthikós" of "êthos" en verwijst naar ons morele karakter, dat wil zeggen naar de personen die we zijn of willen zijn. Ethiek onderzoekt welke dingen waardevol, belangrijk en zinvol zijn. En het geeft mij aanwijzingen over hoe ik moet handelen en mij moet gedragen. Het is een deel van mijn dagelijks leven.

Wanneer ik met mijn vrienden en schoolgenoten ben, probeer ik iedereen te behandelen zoals ik door hen behandeld zou willen worden. Dit is heel logisch, toch? Ik heb in een les ethiek geleerd dat dit de gulden regel wordt genoemd en dat die al heel oud is en in alle culturen voorkomt. Het betekent respect tonen voor anderen en zorg dragen voor elkaar. In mijn klas hebben we ook een ethische code opgeschreven waar ik hard aan heb meegewerkt en die ik met enthousiasme volg. Het verenigt ons als klas en het is belangrijk dat ieder van ons deze code aanvaardt. Ik probeer altijd eerlijk en zorgzaam te zijn en goed samen te werken. Ik streef er ook naar om wetten en regels na te leven en mezelf te verbeteren.

Als ik met mijn vrienden voetbal, willen we allemaal eerlijk spelen. Natuurlijk zijn er voetbalregels. Maar deze regels zijn niet genoeg voor een spel waar iedereen plezier aan beleeft. Fair play of sportiviteit betekent respect tonen voor anderen in het spel, samenwerking en kameraadschap, een teamgeest hebben en niet gericht zijn op het winnen om te winnen of om de kant die verliest belachelijk maken. Je moet het spel eerlijk spelen. Het is niet genoeg om alleen de spelregels of de beslissingen van de scheidsrechters te volgen. Ik vind het niet leuk als iemand vals speelt of een overtreding begaat en de scheidsrechter dat niet ziet. Wat belangrijk is, is dat we elkaar de hand schudden aan het einde van elke wedstrijd.

Eerlijkheid is niet alleen belangrijk in de sport, maar is ook de basis van hoe wij als maatschappij

samenleven. Dit noemen we rechtvaardigheid. De instellingen en praktijken die we delen, moeten rechtvaardig zijn. Een rechtbank, bijvoorbeeld, moet iedereen gelijk behandelen, omdat wij allemaal gelijk zijn voor de wet. Deze gedachte komt uit de Chinese traditie en de Atheense democratische traditie. In de huidige tijd is het meestal een onderdeel van de grondwet of het juridische basisdocument van een staat. Daarin staan de meest fundamentele rechten van iedere burger. Mensenrechten houden verband met wat waardigheid wordt genoemd. Waardigheid is een fundamentele waarde van een individu en het absolute statuut dat aan alle mensen toebehoort.

Figuur 6.11

Man die zit aan de rand van een weg
Bron: © Milan Rout / Pexels

De waardigheid van ieder individu beschermt tegen inmenging en alle vormen van onwaardige behandeling, zoals bijvoorbeeld marteling en vernedering. En het spreekt zich uit tegen onmenselijke omstandigheden zoals slavernij en extreme armoede. Vorige maand hebben we op school geleerd over de kinderrechten die opgeschreven zijn in het *Verdrag inzake de rechten van het kind*. We maakten grote, kleurrijke posters en beschreven elk recht in onze eigen woorden. Ik had als taak om het recht op voedsel, kleding en een veilige thuis voor te stellen. Veel kinderen hebben geen toegang tot zo'n basisvoorzieningen en het is onze plicht te proberen hen te helpen. Ik las enkele van hun verhalen. De moeilijkheden waarmee zij te kampen hebben en de omstandigheden waarin zij leven, maakten mij verdrietig en boos. Onze maatschappij hier leeft in welvaart en dus nemen we sommige dingen als vanzelfsprekend. Mijn grootmoeder is een gepensioneerde theateractrice en zij groeide op in grote armoede. Onze familie besloot daarom een toneelstuk te organiseren en op te voeren in het plaatselijke park. Het ingezamelde geld ging naar een liefdadigheidsorganisatie die hongersnood wil uitbannen. Ik vergat een paar lijnen van mijn tekst, maar we hebben er allemaal om gelachen. We deelden ook folders uit in de hele stad over hoe je kan geven. Alle leden van mijn familie hebben daarbij geholpen en we hebben ook enkele nieuwe vrienden gemaakt in onze buurt.

Mijn moeder is arts en onderzoeker. Ze vertelde mij dat ze de toestemming van een ethische commissie nodig heeft elke keer als ze een ziekte wil bestuderen. Dat is belangrijk omdat zo'n commissie er is voor de bescherming van de meest kwetsbaren en om hun rechten te bewaken. In mijn scoutsgroep hebben we een soortgelijke commissie. Op vergaderingen beslissen we soms hoe we geschillen moeten oplossen en of iemand verkeerd heeft gehandeld, op een manier die in strijd is met zijn moed, edelmoedigheid en zorgzaamheid. We houden dan een stemming en elke stem is evenwaardig, ook al zijn sommige leiders ouder en meer ervaren. Het is

altijd belangrijk om te stemmen en te beslissen wat jij denkt dat goed is.

Ik hou van feestdagen, vooral van Kerstmis en Nieuwjaar. De hele familie komt dan samen en we genieten van een gezamenlijke maaltijd, spelen spelletjes en vertellen verhalen. We wisselen ook cadeaus uit. Mijn grootvader vertelt altijd hoe geven en ontvangen de meest universele bezigheid is en hoe belangrijk het is dat we nederig, vrijgevig en dankbaar zijn. Het is een soort ritueel. Het verstevigt de band met familie en vrienden. Ik ben dan het meest dankbaar dat de hele familie samen is.

Waar ik op school het meest naar uitkijk, is de natuur- en milieuweek ter ere van Charles Darwin. We pakken onze spullen in en gaan ergens kamperen, we leren over de natuur om ons heen en het belang ervan. Vorig jaar kampeerden we aan de oever van een rivier en elke dag hebben we uren gelopen om wat afval van de rivier en de omgeving op te rapen. Aan het einde hadden we meer dan een ton afval verzameld. De omgeving van de rivier zag er toen heel anders uit, mooier en gezonder. We zagen vissen, bijen, vlinders, libellen, schildpadden en zelfs otters. Op de laatste dag schreven we samen een handvest van dierenrechten. We schreven op wat ze van ons zouden verwachten en hoe de natuur voor toekomstige generaties behouden kan blijven.

Ik kan nu samenvatten wat volgens mij het belangrijkste is voor het leiden van een ethisch leven. Ethiek is niet alleen het volgen van gewoonten of de wet. Het gaat ook niet alleen om het volgen van je gevoelens. Iets is niet goed of juist alleen omdat we het mooi vinden, en als we iets afkeuren, betekent dat niet dat het verkeerd is. Ethiek betekent zorgvuldig nadenken over wat goed en wat fout is en daarnaar handelen. Ethiek gaat verder dan ons als mensen. Het houdt ook rekening met andere medemensen en met de hele aarde als geheel, niet alleen omdat zij ons leven in stand houdt, maar ook omdat zij waardevol is op zichzelf.

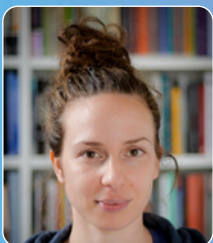
6.10 REFERENTIES

- Cam, Philip. (2014), "Philosophy for Children, Values Education and the Inquiring Society", *Educational Philosophy and Theory*, 46(11), pp. 1203–1211.
- Delors, J. et al. (1996) *Learning: the treasure within*. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. New York, UNESCO Publishing.
- Dewey, John (1980 [1929]), *The Quest for Certainty*, New York: Perigee Books.
- Ethics education resources. 2021. <http://ethics-education.eu/>
- EU. 2012. Charter of Fundamental Rights of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
- Nord, Warren A. and Haynes, Charles C. (1998), *Taking Religion Seriously Across the Curriculum*, Alexandria, VA: ASCD.
- Silcock, Peter and Duncan, Diane (2001), "Acquisition and Values Education: Some Proposals", *British Journal of Educational Studies*, 49(3), pp. 242–259.
- Strahovnik, Vojko. 2014. Some aspects of epistemic value and role of moral intuitions in ethics education. *Metodički ogledi*, vol. 21, nr. 2, pp. 35-51.
- Strahovnik, Vojko. 2016. Ethics and values education. In: Peters, Michael (red.) *Encyclopedia of educational philosophy and theory*. Continuously updated ed., https://doi.org/10.1007/978-981-287-532-7_167-1
- Strahovnik, Vojko. 2018. Ethical education and moral theory. *Metodički ogledi*, vol. 25, nr. 2, pp. 11-29.
- Timmons, Mark. 2002. *Moral Theory: An Introduction*. Rowman & Littlefield Publishers.
- UN. 1948. Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
- UN. 1959. Declaration of the Rights of the Child. <https://www.humanium.org/en/declaration-rights-child-2/>
- UN. 1989. Convention on the Rights of the Child. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>
- Warnick, Bryan R. and Silverman, Sarah K. (2011), "A Framework for Professional Ethics Courses in Teacher Education", *Journal of Teacher Education*, 62(3), pp. 273–285.

Vojko Strahovnik (Slovenj Gradec, 1978) is universitair hoofddocent filosofie aan de Faculteit Letteren van de Universiteit van Ljubljana en senior onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana, Slovenië. Zijn onderzoek richt zich op moraaltheorie, praktische ethiek en epistemologie. De impact van zijn werk varieert van nieuwe en belangrijke theoretische inzichten in de aard van normativiteit (de rol van morele principes in de vorming van morele oordelen, het gezag van het normatieve domein en epistemische deugdzzaamheid) tot overwegingen met betrekking tot praktische dimensies van ons leven (bijv. de rol van schuld en morele schaamte in verzoeningsprocessen, het belang van intellectuele en ethische deugden in dialoog en onderwijs, mondiale rechtvaardigheid, dierenethiek).

Roman Globokar (Novo mesto, Slovenia, 1971) bekleedt de leerstoel van het Departement Moraaltheologie aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana. Eerder was hij godsdienstleraar op een middelbare school en twaalf jaar lang was hij de directeur van de grootste katholieke school in Slovenië. Hij is lid van de Nationale Commissie voor Medische Ethiek en van de Nationale Raad van Deskundigen voor Algemeen Onderwijs. Ook doceert hij theologische ethiek, bio-ethiek en sociale ethiek. Daarnaast is hij verantwoordelijk voor de internationale uitwisseling aan zijn faculteit. Tenslotte is hij medeauteur van leerboeken voor godsdienstonderwijs op Sloveense katholieke scholen en heeft hij een monografie geschreven over onderwijsuitdagingen in het digitale tijdperk.

Mateja Centa (Ljubljana, 1983) is onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana, waar ze zich vooral bezighoudt met filosofie en theorieën over emoties, Gestaltpedagogiek, ervaringsleren en holistisch leren. In 2021 startte ze een tweejarig postdoctoraal onderzoeksproject, getiteld *Outlining an Extended Cognitive Theory of Emotions in the Context of a Theology of Emotions: Bodily Sensations, Cognition, and Morality*. Ze werkt ook mee aan internationale projecten op het gebied van ethiek, wetenschappelijke integriteit, onderwijs, en de preventie van radicalisering van jongeren.

Matej Purger (Ljubljana, Slovenia, 1983) is onderzoeker aan de Faculteit Theologie van de Universiteit van Ljubljana. Hij is katholiek theoloog met bijzondere belangstelling voor psychologie en toegepaste ethiek. Zijn professionele loopbaan heeft hem geleid van de theoretische studie van ethiek naar het werk in inhoudelijke beoordeling en kennisoverdracht aan jonge ondernemers in een business accelerator. Wanneer hij kennis maakt met een theoretische benadering, kijkt hij altijd naar manieren om die te implementeren; wanneer hij praktijken observeert, bestudeert hij de theorieën erachter.

 EDUC8 Consortium

Dit boek werd gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid- Politie van de Europese Unie.